

Summary

The article studies problems of the methods of studying of literature onomastics on the basis of stylistically Roald Dahl's novel. It is researched the principles and ways of studying of literature onomastics. It is analyzed the definitions of poetonymosphere, onym space, poetonym, the author's idiostyle and different types of onyms: anthroponyms, toponyms, occasional words.

Key words: *onym, idiostyle, anthroponyms, toponyms, occasional words, Roald Dahl.*

УДК 821.161.2"82-3

Приймак І. В.

Хмельницький національний університет

АНТРОПОНІМІКОН ПОВІСТІ ЛЮБОВІ ЯНОВСЬКОЇ „МІЙ РОМАН”

Українська література – невичерпне джерело для досліджень з літературної ономастики, інформація якої величезна, переважно закодowana, але дуже важлива для розуміння сутності художнього твору.

У 60 – 80 рр. ХХ ст. розпочато вивчення літературних онімів, спрямоване на виявлення їх функціонування у художньому тексті. Сформувалися окремі школи (Одеська, Донецька та Ужгородська), видано спеціальні словники, монографії, виконано чимало дисертаційних досліджень. Основоположними у цій ділянці ономастики стали праці Ю. Карпенка, В. Михайлова, Є. Отіна. Дещо пізніше з'явилися роботи Л. Белея, В. Галич, В. Калінкіна, М. Карпенко, Г. Лукаш, О. Немировської, Т. Немировської та ін. Дослідження функціонування онімної лексики в мові художньої літератури – об'ємна й складна тема. Констатовано, що без аналізу власних назв, цих „центральных вузлів” художнього твору, „справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів просто неможливе” [3, с. 170].

У наукових працях вказаних дослідників встановлено специфіку (зокрема і національну) літературної ономастики, визначено структурно-семантичний склад та функціонування літературних онімів, виявлено символічність власних назв, порівняно антропонімікони художніх творів

окремих письменників, досліджено фонетичні, словотворчі риси та варіативність використовуваних найменувань, а також схарактеризовано основні типи літературних власних назв.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових студій у царині поетоніміки в цілому й антропоніміки зокрема, актуальним і досі залишається дослідження онімного простору творів українських письменників. Як зазначає Л. Белей, „сучасний стан української літературно-художньої антропоніміки виявляє гостру потребу збору, систематизації численних українських літературно-художніх антропонімів, різнобічного вивчення їх функціонально-стилістичних можливостей, виявлення загального та індивідуального в принципах номінації персонажів, з'ясуванні ролі літературно-художньої антропонімії у процесі становлення національної антропосистеми та національної літературної мови” [1, с. 3].

Із кожним роком розширюється й коло українських письменників, твори яких стають матеріалом для дослідження. Це переважно відомі широкому загалу майстри художнього слова – Т. Шевченко, І. Франко, М. Коцюбинський, Л. Костенко та ін. Проте не часто об'єктом уваги зі сторони ономастів стають письменники так званого „другого ешелону”, творчість яких із певних причин не набула великої популярності, хоча зчаста їхній внесок у розвиток національного красного письменства є досить вагомим. Прикметною ознакою нашого часу є повернення цих імен до широкого літературного тла. Саме до таких свого часу (кінець XIX – початок XX ст.) досить відомих та популярних, а потім у радянському літературознавстві замовчуваним належить ім'я Любові Яновської – авторки самотньої прози й драматургії. Письменниця досить активно й плідно працювала на літературній ниві помежів'я XIX – XX ст., поруч із загальновідомими й менш відомими письменниками, такими як Леся Українка, М. Коцюбинський, В. Стефаник, О. Кобилянська, Грицько Григоренко, Н. Кибальчич, Т. Бордуляк, М. Левицький, Л. Старицька-Черняхівська та ін., стояла біля витоків національного модернізму, долучалася до складної місії оновлення українського мистецтва слова¹.

¹ Авторка цих рядків оприлюднила монографічне дослідження „Любов Яновські у дзеркалі доби кінця XIX – початку XX ст.: відома й невідома” [див. : 4], у якому, сподіваємося, заповнені лакуни щодо висвітлення внеску письменниці в український літературний процес, які наявні у сучасній науці.

Прикметною ознакою нового тисячоліття є те, що художній наробок Л. Яновської стає об'єктом уваги сучасних літературознавців. У їхніх працях розглядаються особливості індивідуального стилю мисткині, визначаються філософські домінанти її творчого реноме, з'ясовуються особливості психологізму художніх творів. Проте на сьогодні відсутнє будь-яке дослідження онімного простору творчої спадщини письменниці. Наше дослідження є першою сходинкою у цьому перспективному напрямку.

Метою статті є аналіз онімного простору, його наповнення та функціонування у повісті Л. Яновської „Мій роман”, надрукованої в „Літературно-науковому віснику” 1917 року. Це суто психологічний твір, позбавлений соціальної проблематики. Героїня „Мого роману” – 35-річна вдова з дворянського роду Кротецьких – несподівано закохується у вихователя своїх дітей Саву Григоровича, речника соціалістичних поглядів, активного громадського діяча. Жінка, яка за все своє життя не зазнала справжнього кохання, не здогадувалася про існування іншого життя, цілком захоплена новими почуттями, що полонять її душу. Л. Яновська адаптує концепцію кохання-агапе до нових умов і водночас психологізує її.

Найчисленнішу групу в цій повісті складають українські антропоніми, оскільки іменник кожного твору на українську тематику відображає насамперед український антропонімікон. Найчисленнішими є імена, які реалізуються у різноманітних варіантах. Письменниця здебільшого використовує загальнозживані імена. У нашій статті ми будемо використовувати класифікацію онімного простору, запропоновану М. М. Торчинським [5].

Серед особових **імен** у творі Л. Яновської поширені **феміноніми**: Катерина Михайлівна, Раїса Федорівна, Меланія Дмитрівна, Софія Павлівна (**Катерино Михайлівно!** – мало не на весь голос крикнув він) [6, с. 578], **масоніми**: Олексій Олексійович, Сава Григорович, Андрій Львович, Антін Кіндратович (**Андрій Львович** одержав посаду губернатора). Оскільки у центрі нарації повісті є життя дворянського стану, то ми бачимо, що відповідно до етикетних вимог часу вживається форма **імені по батькові**. Щоправда, подекуди авторка звертається до зменшувально-пестливих варіантів антропонімів. Так, симпатизуючи головній героїні, письменниця іменує її **Катрусєю** (**Катрусю, будь зо мною цілком одвертою!**) [6, с. 584]. Таку ж зменшено-пестливу форму обирає Л. Яновська і для дитячих імен, серед яких виділяємо **бєбі-**

масоніми: *Петрусь, Миколка, Костик (Миколко! А чи пам'ятаєш, як ми колись їздили на саях у таку гарну годину? – пригадав Костик)* [6, с. 573] та **бєбі-фєміноніми:** *Маруся, Аня (На мою думку, Марусю слід віддати в інститут)* [6, с. 565]. Цікавим, на нашу думку, є вибір імені для покійного чоловіка героїні – **мас-фєнонім** *Шура, Шуручка (Тим паче, що така остання воля була і Шуручки)* [6, с. 564]. З огляду на психологічні колізії твору таке найменування є обгрунтованим, адже зі своїм чоловіком упродовж всього періоду подружнього життя Катерина Михайлівна не зазнала почуття справжнього кохання. Це зменшено-пестливе, подвійне ім'я не надає художньому образу сильних, вольових рис і, відповідно, не викликає бурхливих почуттів із боку дружини.

Літературна ономастика моделює мовленнєві явища екстралінгвально. Виявом цього є соціологічна функція власних назв. Вказівку на соціальне становище людей спостерігаємо і на рівні поетонімії. Враховується і формула найменування та структура імені. Так, у „Моєму романі” для назв представників дворянства вживається двочленна форма найменування „ім'я + по батькові”, натомість представники міщан та наймитів здебільшого названі лише на ім'я: *Кирило, візник Максим*. Соціальну диференціацію героїв художніх творів забезпечує вживання поряд з іменем персонажа апелятивів *пан, пані, панич, добродійко: пані Зінов'єва, кузен Михайло (Кузен глянув на мене скоса, сів у фотель і закуриє цигарку)* [6, с. 584].

Також спостерігаємо соціальну диференціацію і на рівні **прізвищ**. Представники нижчих верств населення мають переважно прізвища безафіксні: *Верболіз (Май тільки на увазі, що добродія з таким прізвищем, як Сава Григорович Верболіз, треба класти спати десь у далекій хаті)* [6, с. 569]; персонажі, що належать до вищих суспільних класів, отримали прізвища на **-ський, -цький:** *Дунаєвський, Дуковський, Кротецький (Свекор продав навіть ліс, заради того, щоб зробити з цієї хати музей роду Кротецьких капличку науки та мистецтва)* [6, с. 628]. Останнє прізвище належить до назви давнього шляхетського роду, що дає всі підстави класифікувати його як **династіонім**. У повісті зустрічаємо і власне **титули:** *князь, граф, баронеса (А ти звернися краще до баронеси!)* [6, с. 567]. Серед назв титулованих осіб спостерігаємо й наявність **прізвицьк:** *Бобік (Вона довго мучилася зі своїм Бобіком, поки не натрапила на доброго наставника, і тепер з Бобіка чудовий хлопець)* [6, с. 567].

Одним із засобів реалізації алюзії у художньому творі є власні назви відомих реальних осіб, а також літературних та міфічних героїв. У повісті „Мій роман” досить поширеними є **міфоантропоніми**: **антикополітеоніми**: *Морфей, Аполлон (Коли б погасли на вулиці всі ліхтарі, я й справді був би Аполлоном, – засміявся він)* [6, с. 593] та **християноніми**: *Кайн, Люципер (Та Люципер не дрімав!)* [6, с. 574].

Номінаційний простір художнього твору відображає весь комплекс наявних у мові способів і засобів іменувань. Часто письменники, називаючи особу, використовують заміники імен – апелятиви. Епізодичні герої твору Л. Яновської здебільшого названі апелятивами. Апелятив дає можливість, окрім номінації та диференціації, ще додатково охарактеризувати такого персонажа, виділити його за якимись рисами характеру чи певними зовнішніми ознаками, що відразу ж впадають у вічі: *коротконога, угодована, з розпущеним бюстом пані, син багатого козака, панна в чорній сукні, бліда*.

Отже, ми бачимо, що антропонімія „Мого роману” досить розгалужена і представлена різноманітними формами. Це можна пояснити тим, що домінантою мистецьких зацікавлень письменниці є людиноцентризм – поглиблена увага до психології особистості, відтворення найтонших порухів її мінливої душі. Тому питома вага інших власних назв в аналізованому творі значно менша.

Оскільки центральною темою у повісті є зображення життя інтелігенції, то ми можемо відзначити наявність **ідеонімів** – „власних назв тих об’єктів, які не мають безпосереднього відношення до матеріальної сфери діяльності людини” [5, с. 203]. Досить широко в межах невеликого за обсягом твору представлені **артіоніми**, зокрема **сценоніми**: спектаклонім комедія „*Волею фортуни*” (Фарс „*Волею фортуни*” – це надзвичайно весела, життєва комедія) [6, с. 583], **опероніми** „*Йоланта*” (Вчора я згадав, що сьогодні йде „*Йоланта*”). [6, с. 597].

Часто у канві художнього твору трапляються й **біблійоніми** – „власні назви будь-якого писемного твору” [5, с. 209]. Так, у творі „Мій роман” фіксуємо логосоніми, зокрема тезоніми: „*Атавізм чи дегенерація*”, „*Виховання злочинців-недолітків*” (Він приніс мені брошурку „*Атавізм чи дегенерація*” задля перекладу, і ми довго балакали з приводу цієї праці) [6, с. 586]. Близькими до біблійонімів за функціональною роллю та структурою є **гемероніми** – „власні назви

органів періодичного друку” [5, с. 217]. У повісті Л. Яновської згадується журнал „*Рідний степ*”. Зауважимо, що такого періодичного видання наприкінці XIX – на початку XX ст. не існувало, це авторський домисел. На основі класифікації гемеронімів можна визначити, що назва згадуваного періодичного видання належить до **пресонімів**, зокрема **журналонімів**.

Щодо відображення міського життя, то у повісті ми не бачимо широких панорамних картин, урбаністичних замальовок та пейзажів. Це пояснюється тим, що у творі внутрішній конфлікт превалює над зовнішнім, тому топонімія є спорадичною й особливого смислового навантаження не несе. Єдине, що виокремлюємо у канві художнього тексту, – це **урбаноніми**, зокрема **годоніми** – „назви лінійних денотатів” [5, с. 155]: *Ісаківська вулиця, Херсонський спуск, Житомирська вулиця, Дмитрівська вулиця (Хотілося, щоб помешкання товариства було десь на Ісаківській вулиці, а не на Херсонському спуску)* [6, с. 581].

Отже, дослідивши структуру онімного простору повісті Любові Яновської „Мій роман”, ми можемо відзначити, що у художньому тексті превалюють антропоніми, які увиразнюють і поглиблюють художні образи, розкривають характерні особливості персонажів і загалом працюють на художнє ціле.

Список використаної літератури

- 1.Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія : проблеми теорії та історії / Л. О. Белей. – Ужгород, 2002. – 234 с.
- 2.Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX ст. / Л. О. Белей – Ужгород, 1995. – 119 с.
- 3.Карпенко Ю. О. Власні назви у художній літературі / Ю. О. Карпенко // Наукові записки Кіровоград. ун-ту. – Кіровоград, 2001. – Випуск 37. – С. 170 – 172.
- 4.Приймак І. В. Любов Яновська у дзеркалі доби кінця XIX – початку XX ст.: відома і невідома : монографія / І. В. Приймак. – Дрогобич : „Відродження”, 2011. – 208 с.
- 5.Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 374 с.

6. Яновська Л. О. Мій роман / Л. О. Яновська // Твори : в 2 т. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1. – С. 562 – 641.

Анотація

У статті характеризується ономастикон повісті Любові Яновської „Мій роман”, з’ясовано специфічні особливості онімного простору художнього твору. Творчість Любові Яновської розглядається в контексті української літератури кінця XIX – початку XX ст.

Ключові слова: *літературна ономастика, ономастичний простір, антропонімія, топонімія.*

Аннотация

В статье характеризуется ономастикон повести Любови Яновской „Мой роман”, исследуются специфические особенности ономастического пространства художественного произведения. Творчество Любови Яновской рассматривается в контексте украинской литературы конца XIX – начала XX ст.

Ключевые слова: *литературная ономастика, ономастическое пространство, антропонимия, топонимия.*

Summary

In the article is fulfilled the analysis of history and criticism of literature of story by Lubov Yanovska „Mij roman”. Creative works by Lubov Yanovska is concerned in the context of Ukrainee literature of of the XIX – XX centuries.

Key words: *literary onomastics, onomastic space, anthroponym, toponym.*

УДК 811.161.2’373.2

Рогозіна В. І.

Донецький національний університет

ПРОПРІАЛЬНА ЛЕКСИКА РОМАНУ Ю. АНДРУХОВИЧА „РЕКРЕАЦІЇ” В КОНТЕКСТІ ЧАСУ

90-ті роки XX століття – час розпаду Радянського Союзу, час розвінчування старих цінностей, час пошуку свободи, а в літературі і мистецтві – період постмодерну. „Відтепер, – зазначає Р. Харчук, – українська література існує у вільному суспільстві, де кожен може писати й читати те, що йому подобається” [13, с. 233]. Ця теза – свого роду відлуння думки одного з героїв роману Ю. Андруховича „Рекреації”.